

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی

تحقیق هفته

شماره: 415

(از 11 سنبله الی 17 سنبله 1402 هـ ش)

فواید و اهمیت داخلی و منطقه‌ای توسعه خطوط ریلی در افغانستان

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- 3..... فواید و اهمیت داخلی و منطقه‌ای توسعه خطوط ریلی در افغانستان
- 3..... مقدمه
- 3..... معرفی خطوط آهن بین‌المللی افغانستان
- 5..... فواید و مزیت‌های داخلی خطوط ریلی بین‌المللی برای افغانستان
- 5..... فواید دوجانبه خطوط آهن برای افغانستان و کشورهای همسایه
- 6..... فواید و اهمیت منطقه‌ای
- 7..... نتیجه‌گیری
- 8..... پیشنهادات:
- 8..... منابع

فواید و اهمیت داخلی و منطقه‌ای توسعه خطوط ریلی در افغانستان

مقدمه

از یک نگاه تمدن بشری محصول ارتباطات و تجارت است که از طریق حمل و نقل پیشرفت کرده است. در میان انواع سیستم‌های حمل و نقل، اختراع خطوط ریلی در اوایل قرن نوزدهم منجر به انقلاب صنعتی ابتدا در انگلستان و سپس در سایر کشورهای اروپایی و آمریکا شد. امروزه کمتر کشوری در جهان پیدا می‌شود که دارای خطوط ریلی نباشد زیرا انواع شبکه‌های ریلی در داخل کشورها گسترش یافته و از این طریق با کشورهای دیگر متصل می‌باشند. به صورت کلی می‌توان گفت که امروزه بخش اعظم کشورها، مناطق و حتی قاره‌های جهان از طریق خطوط ریلی به یکدیگر متصل بوده و بخش بزرگی از حمل و نقل مسافرین و اموال تجاری از طریق خطوط ریلی انجام می‌شود. همچنان با وجودیکه حمل و نقل دریایی و هوایی نیز از توسعه زیادی برخوردار بوده و بخش عمده‌ای از تجارت جهانی از این دو طریق انجام می‌شود بازهم توجه کشورها از توسعه سیستم حمل و نقل ریلی کم نشده و سرمایه‌گذاری‌های عظیمی در این بخش توسط کشورها انجام می‌شود که نمونه برجسته آن طرح «یک کمربند یک راه» کشور چین است که نزدیک به یک تریلیون دالر سرمایه‌گذاری به آن اختصاص یافته است.ⁱ برعکس سایر کشورهای جهان کشور ما افغانستان از این قافله چنان عقب مانده که پس از گذشت دو قرن از اختراع سیستم حمل و نقل ریلی هنوز این سیستم در داخل افغانستان وجود ندارد. باین وجود در چند سال گذشته توجهی به این پدیده مهم شده و علی‌رغم اینکه افغانستان هنوز فاقد سیستم حمل و نقل ریلی داخلی می‌باشد، در بعد بین‌المللی با سه کشور ازبکستان، ترکمنستان و ایران از طریق خط آهن وصل شده. در ادامه این مقاله ضمن معرفی خطوط آهن بین‌المللی افغانستان، به فواید و مزیت‌های داخلی و منطقه‌ای آن پرداخته می‌شود.

معرفی خطوط آهن بین‌المللی افغانستان

چنانچه در مقدمه گفته شد افغانستان با اینکه هنوز متأسفانه از سیستم ریلی داخلی برخوردار نیست اما در سه مسیر با سه کشور همسایه وصل شده است که ذیلاً مشخصات و ابعاد هر کدام به صورت مختصر بیان می‌شود.

خط آهن سرحد آباد - تورغندی: این خط آهن نخستین خط آهنی است که توسط شوروی ساخته شد. این خط آهن با طول ۱۰ کیلومتر سرحد آباد ترکمنستان را به شهرک تورغندی در افغانستان وصل می‌کرد. این خط در سال ۲۰۰۷ بازسازی شده و تا اکنون مورد استفاده می‌باشد.ⁱⁱ جدیداً حکومت افغانستان خواستار

تمدید این خط آهن الی شهر هرات شده و در این زمینه دیدارهای مقدماتی میان مقامات دو طرف نیز صورت گرفته است.ⁱⁱⁱ در حال حاضر حجم عظیمی از اموال تجارتي از طریق این خط آهن انتقال می‌شود.

خط ریلی ترمز - مزار شریف: خط آهن ترمز- حیرتان هم توسط شوروی در دهه 1980 ساخته شد. این خط که از طریق پل دوستی شهرک ترمز ازبکستان را به شهرک بندری حیرتان در افغانستان وصل می‌کرد.^{iv} کار توسعه‌ای این خط آهن که از حیرتان الی مزار شریف بود در سال ۲۰۱۰ میلادی تکمیل شد. این شبکه که خط اصلی آن ۷۵ کیلومتر و خطوط فرعی آن 31 کیلومتر می‌باشد دارای ۵ ایستگاه عملیاتی و عبوری (حیرتان، حیرتان، تازه امید، نایب آباد و مزار شریف) می‌باشد.^v

خط ریلی خواف- هرات: این خط آهن که طرح اولیه آن به دوران جمهوری محمد داوود خان در دهه ۱۳۵۰ می‌رسد به علت بروز جنگ‌ها در افغانستان از اجرایی شده باز ماند که خوشبختانه کار احداث آن در سال ۱۳۸۶ در ایران و ۱۳۹۱ در افغانستان شروع شد. از طریق این طرح که مجموعاً ۲۲۵ کیلومتر طول دارد، شهر خواف در خراسان رضوی به شهر هرات در افغانستان وصل خواهد شد. این خط دارای امکانات و تسهیلاتی چون یک ایستگاه دو طبقه با زیربنای هزار و ششصد متر مربع در روزنک و یک ایستگاه مسافربری با امکانات و سرویس‌دهی معیاری به مسافران در انتهای قطعه سوم می‌باشد. همچنین در مرز شمتیغ نیز ساختمان بزرگی ساخته شده که تمام امور مربوط به گذرنامه، گمرک و مرزبانی می‌تواند در آن انجام شود. برای بخش مسافری هماهنگی‌هایی بین دو کشور ایران و افغانستان در بخش فروش تکت و جابه‌جایی مسافر انجام شود. قرار معلومات، حجم جابجایی اولیه این خط آهن شش میلیون تن بار و یک میلیون نفر مسافر در سال می‌باشد.^{vi}

راه آهن ترانس افغان: این خط آهن که ادامه و بخش تکمیلی خط آهنی ترمز- مزار شریف می‌باشد قرار است تا کشور پاکستان کشیده شود. طول مجموعی این خط آهن ۶۴۸ کیلومتر است که در مسیری شمال جنوب از مزار شریف در شمال به ولایت پکتیا در جنوب شرق و بندر خراچی در پاکستان تمدید می‌شود و ظرفیت انتقال سالانه تا ده میلیون تن بار را خواهد داشت. این پروژه که طرح اولیه آن در سال ۲۰۱۸ توسط ازبکستان پیشنهاد شده بود، از زمان رویکار آمدن امارت اسلامی بیشتر مورد توجه کشورهای ذی‌دخل قرار گرفته و پس از برگزاری نشست‌های مشترک میان مقامات مسئول سه کشور ازبکستان، افغانستان و پاکستان توافقنامه احداث آن میان مقامات مسئول سه کشور به امضاء رسیده است. در صورت اجرای پروژه راه‌آهن «فارو-افغانی» کشورهای اتحادیه اروپا، روسیه، ازبکستان و افغانستان به بنادر پاکستان در دریای عرب متصل می‌شوند و راه جدیدی برای صادرات کالا به کشورهای خاورمیانه و جنوب شرق آسیا باز می‌شود.^{vii}

فواید و مزیت‌های داخلی خطوط ریلی بین‌المللی برای افغانستان

افغانستان به عنوان یک کشور مصرفی و وارداتی می‌تواند چندین فایده از خطوط ریلی بدست آورد. اولین مزیت استفاده از خطوط ریلی برای افغانستان این است که این کشور می‌تواند به تولیدات کشورهای همسایه چندین برابر دسترسی داشته باشد. همچنین استفاده از خطوط آهن برای انتقال کالاها که با هزینه ارزان‌تری انجام می‌شود، به کاهش قیمت‌های کالاهای صادراتی کشورهای همسایه به افغانستان منجر شده و با قیمت ارزان‌تری در اختیار مردم افغانستان قرار می‌گیرد. فایده دیگر استفاده از خطوط آهنی این است که ترافیک سنگینی که در مسیر جاده‌ای بنادر ناشی از تردد موترها با بار سنگین وجود دارد به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌یابد. مزیت دیگر استفاده از خطوط آهن برای مسافران است. در حال حاضر رفت و آمد مسافرین میان افغانستان و کشورهای همسایه به خصوص ایران از بندر جاده‌ای انجام می‌شود که با مشکلات و زمان بیشتری همراه می‌باشد و با اجرایی شدن طرح انتقال مسافرین مثلاً از طریق خط آهن خواف - هرات که سالانه یک میلیون نفر می‌باشد در کنار کاهش ترافیک و تردد، مسافرین آسوده‌تر، در زمانی کوتاه‌تر و با تقبل هزینه کم‌تری میان دو کشور تردد می‌کنند.

از مزیت‌های دیگر تمديد خطوط آهن برای افغانستان این است که این کشور به شبکه‌های خطوط آهن کشورهای همسایه وصل می‌شود. مثلاً افغانستان با از طریق خط آهن خواف - هرات به شبکه خط آهن مشهد - زاهدان - چابهار وصل می‌شود. همچنین افغانستان از طریق همین خط به بندر دریایی ایران در دریا خزر نیز متصل می‌شود. در مقیاس کلان‌تر افغانستان در مسیر بسیار کوتاه از طریق شبکه راه آهن ایران به شبکه راه آهن ترکیه و از طریق آن به شبکه راه آهن قاره‌ای اروپا پیوند می‌خورد. در سمت آسیای مرکزی افغانستان عملاً از طریق خطوط آهن ترکمنستان و ازبکستان به شبکه سراسری خطوط آهن آسیای مرکزی و روسیه وصل شده است. مشخصاً افغانستان از طریق خط آهن ازبکستان به کشور چین وصل شده و انتقالات بار از این مسیر عملاً انجام می‌شود. در سوی دیگر افغانستان از طریق خط آهن کشور ترکمنستان می‌تواند راه لاجورد را توسعه دهد که انتقالات آزمایشی از این مسیر نیز از افغانستان به اروپا انجام شده.

فواید دوجانبه خطوط آهن برای افغانستان و کشورهای همسایه

در مقیاس دوجانبه اهمیت خطوط آهن برای افغانستان و کشورهای همسایه دارای فواید زیادی است که به چند مورد آن پرداخته می‌شود. یکی از مزیت‌های دوجانبه استفاده از خطوط آهن کاهش هزینه‌های حمل و نقل می‌باشد. قبل از هر چیزی یکی از فکتورهای اساسی که تأثیر مثبت در رونق تجارت دوجانبه میان کشورها دارد، کم بودن هزینه‌های حمل و نقل است. قبلاً که میان افغانستان و کشورهای همسایه تنها از مسیرهای جاده‌ای و انتقال توسط موتر صورت می‌گرفت، هزینه انتقال کالاها قیمت اضافی

بر اموال تجارتي افزوده و در نتیجه قدرت خرید مشتري را در مقصد کاهش می‌داد. برعکس آن با استفاده از سیستم حمل و نقل خط آهن، هزینه انتقال کالا به مراتب در مقایسه با سیستم جاده‌ای کم بوده و کالا با نرخ ارزان‌تر به دسترس مصرف‌کننده قرار می‌گیرد. مزیت دیگری که استفاده از خط آهن فراهم می‌کند، کاهش زمان انتقالات و جابجایی کالا می‌باشد. از آنجا که در سیستم ریلی کالاها از مقصد با حجم زیاد و به صورت یک‌بار بارگزاری شده و با طی کردن یک مسیر بلاوقفه در مقصد باراندازی یا تخلیه می‌شود، زمان کمتری را در بر می‌گیرد. این مزیت در کنار اینکه امنیت انتقال کالا را بیشتر تأمین می‌کند، با انتقال کالای بیشتری در زمان کمتر، سطح مبادلات تجارتي را میان دو کشور در مقیاس زیادی افزایش می‌دهد. مزیت دیگر کاهش فشار و ازدحام در گمرکات افغانستان و کشورهای همسایه است. در حال حاضر که توقف و تجمع موترهای باربری برای طی مراحل کردن امور گمرکی ازدحام بسیار زیاد در گمرکات ایجاد کرده و کالاها به مدت زمان بیشتری در گمرکات متوقف می‌باشد در کنار هدر رفتن زمان بر اقلام مصرفی با تاریخ مصرف کم به خصوص مواد خوراکی تأثیر منفی گذاشته ممکن برخی از اقلام غذایی در نتیجه توقف طولانی فاسد شود که طبیعتاً در صورت استفاده از خطوط آهن این مشکلات برطرف خواهد بود.

فواید و اهمیت منطقه‌ای

با این مفروض که افغانستان در مرکز آسیا قرار داشته و حیثیت چهارراه را دارد، وصل شدن افغانستان به شبکه‌های خطوط ریلی کشورهای همسایه در سطح منطقه‌ای دارای فواید و اهمیت فوق‌العاده‌ای می‌باشد. در سمت شرق - غرب با وصل شدن خطوط آهنی آسیای مرکزی با شبکه خطوط ریلی ایران که از طریق تمديد خط آهن خواف - هرات با خط آهن ترمز - مزار شريف انجام می‌شود، هر کدام از کشورهای آسیای مرکزی می‌توانند با گذر از افغانستان از طریق این شبکه به ایران وصل شده و از مزایای موقعیتی ایران برای اتصال به آسیای جنوب غربی و خلیج فارس استفاده کنند. در سمت شمال - جنوب کشورهای آسیای مرکزی می‌توانند از طریق افغانستان به آسیای جنوبی وصل شوند. در مقیاس بزرگ‌تر با تمديد خطوط آهنی شرق - غرب و شمال جنوب کریدورهای منطقه‌ای مانند خط آهن ایران - افغانستان - تاجکستان، کریدور خط آهن پنج، کریدور ترانس افغان و بخش تکمیلی طرح یک کمربند یک راه عملاً به اجرایی شدن نزدیک می‌شوند: کریدور خط آهن ایران - افغانستان - تاجیکستان: این طرح در سال ۱۳۹۱ میان سران سه کشور توافق شده و در سال ۱۳۹۸ موافقتنامه آن به امضاء مقامات مسئول هر سه کشور رسید، اولین و فوری‌ترین طرحی است که صرفاً انتظار اجرایی شدن را می‌کشد. این طرح که می‌تواند تاجکستان را از طریق افغانستان به ایران وصل کند، برای سه کشور هم‌زبان یک اولویت فوری محسوب می‌شود.

کریدور پنج ملت: کریدور پنج ملت که به علاوه سه کشور تاجکستان، افغانستان و ایران کشورهای چین و قرغزستان را نیز شامل می‌شود طرح کلانی است که شرق آسیای را به غرب آسیا متصل می‌کند. در صورت احداث این خط ترانزیتی، کشورهای ایران، افغانستان، تاجکستان، قرغزستان و چین از طریق یک شبکه خط آهن به هم وصل می‌شوند. کشورهای طول این مسیر علاوه بر دسترسی مناسبتر خط آهنی به دیگر کشورها، از منافع ترانزیت کالا نیز بهره‌مند می‌شوند.

بخش تکمیلی طرح یک کمر بند یک راه: این طرح بزرگ جهانی که میلیاردها دالر سرمایه‌گذاری پشتیبانی اجرایی شدن آن می‌باشد، قرار است کشور چین به عنوان بزرگ‌ترین اقتصاد جهان را به سایر بخش‌های جهان در وصل کند. هرچند چین در گذشته افغانستان را به دلایل سیاسی و امنیتی تقریباً از این طرح در حاشیه قرار داده بود، اما تمديد خطوط آهن در داخل افغانستان به خصوص با وصل شدن دو شبکه خوف - هرات با ترمز - مزار شریف تمایل چین را برای قرار دادن این مسیر به عنوان یک مسیر اصلی افزایش دهد. در ابعاد فرامنطقه‌ای می‌توان گفت که با اجرایی شدن طرح‌های مذکور آسیا از طرق افغانستان با گذشتن از ایران و ترکیه به اروپا وصل می‌شود. این موضوع که یکی از اهداف کلان چین در طرح یک کمر بند یک راه نیز می‌باشد، از طریق افغانستان می‌تواند به راحتی جامه عمل بپوشد. در حال حاضر که شبکه فعال و بزرگ راه آهن ایران و آنطرفتر آن شبکه راه آهن ترکیه و در بخش شرقی شبکه راه آهن آسیای مرکزی موجود می‌باشد تنها کار کوچک اتصال هرات به مزار شریف در داخل افغانستان است که با تکمیل این قطعه جاده ابریشم قدیمی در ابعاد جدیدتر و بزرگ‌تر احیا خواهد شد.

نتیجه‌گیری

از یک طرف که افغانستان یک کشور محاط به خشکه می‌باشد و از این ناحیه تقریباً در انزوای تجارتي و اقتصادی قرار داشته و حتی یکی از عوامل توسعه نیافتگی آن محسوب می‌شود اما از طرف دیگر این کشور در موقعیتی است که می‌تواند چهار منطقه بزرگ آسیا را به هم وصل کرده و خود نیز از طریق وصل با آنها به سایر مناطق و آب‌های آزاد دسترسی پیدا کند. با وجود این مزیت بزرگ افغانستان تا هنوز نتوانسته به جایگاه مناسب خود نائل آید. به یقین در کنار سایر عوامل یکی از عوامل جدی توسعه نیافتگی افغانستان، فقدان وجود راه‌های مواصلاتی به خصوص خطوط آهن می‌باشد که مزایای آن به گونه مختصر در این بحث برجسته شد. چنانچه در این مقاله نیز تصریح شد خوشبختانه در چند سال اخیر توجهی به این امر مهم و حیاتی که می‌تواند اقتصاد افغانستان را منقلب کند صورت گرفته است. سه شبکه عمده‌ای که ذکر شان در این مقاله شد گام‌های هرچند کوچک اما استواری است که افغانستان در راستای تحقق و عملی‌سازی تبدیل شدن به چهارراه منطقه برداشته است. افغانستان از طریق این خطوط آهن می‌تواند در کنار رشد تجارت دوجانبه و چندجانبه خود با کشورهای همسایه و پیرامونی، دیگر کشورها را تشویق کند که اقدامات عملی در راستای

اتصال منطقه‌ای از طریق افغانستان بردارند. در این زمینه فرصت خوبی که فراهم شده، تأمین امنیت در کشور و علاقه فراوانی است که امارت اسلامی در این زمینه از خود نشان می‌دهد. کشورهای همسایه افغانستان می‌باید از این فرصت خوب استفاده نموده و سرمایه‌گذاری‌های بزرگی و فوری را برای تمدید خطوط آهن در افغانستان انجام دهند؛ زیرا در صورت تکمیل پروژه‌های موجود و توسعه آنها، شرق به غرب و شمال به جنوب از طریق افغانستان به هم وصل شده و انقلابی در زمینه ترانزیت منطقه‌ای به وقوع خواهد پیوست.

پیشنهادات:

- ۱- حکومت افغانستان باید سرمایه‌گذاری‌های لازم را برای احداث خطوط آهن داخلی تخصیص دهد.
- ۲- حکومت افغانستان می‌باید توجه بیشتر و سرمایه‌گذاری لازم را برای تمدید خطوط آهن بین‌المللی به داخل کشور انجام دهد.
- ۳- حکومت افغانستان در زمینه تشویق کشورهای همسایه برای سهم‌گیری در تمدید خطوط آهن دیپلماسی ویژه‌ای را روی دست گیرد.
- ۴- حکومت افغانستان برای تشویق سرمایه‌گذارها در زمینه احداث خطوط آهنی تسهیلات لازم را فراهم کند.
- ۵- از آنجا که در صورت ایجاد خطوط آهن در افغانستان نفع آن به کشورهای همسایه هم می‌رسد، در این زمینه مساعی مشترک بیشتری داشته باشند.

منابع

ⁱ. What is China's Belt and Road Initiative? Available at: <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2018/jul/30/what-china-belt-road-initiative-silk-road-explainer>

ⁱⁱ. Railway Gazette International. "Afghanistan rebuild underway", available at: <https://www.railwaygazette.com/afghan-rebuild-underway/32196.article>

ⁱⁱ. Railway Gazette International. "Aid train reaches Afghanistan" available at: <https://www.railwaygazette.com/news/aid-train-reaches-afghanistan/25198.article>

ⁱⁱⁱ. تلاش امارت اسلامی برای گسترش خط آهن تورغندی-هرات. قابل دسترسی: <https://bakhtarnews.af>

^v. سید ظاهر. «حفظ و مراقبت منظم از خط آهن حیرتان-مزارشریف»، قابل دسترسی: <https://ara.gov.af/dr>

^{vi}. میترآ عبدالمهی. «راه آهن خواف - هرات مزیت اقتصادی در ابعاد بین‌المللی» قابل دسترسی: <https://www.irna.ir>

^{vii}. توافق ازبکستان، پاکستان و افغانستان در مورد خط آهن «فارو-افغان». قابل دسترسی: <https://www.irna.ir>

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می‌باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش‌های دقیق و بی‌طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنامندی پالیسی‌ها در افغانستان ومنطقه فعالیت می‌کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: csrskabul@gmail.com - info@csrskabul.com

وب سایت: www.csrskabul.net - www.csrskabul.com

 : +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrskabul.com

info@csrskabul.com